

TÁNCZOS VILMOS

HOGYAN HALNAK MEG A NÉPI TÁRGYAK? EGY CSÍKI GAZDASÁG PÉLDÁJA

„*A mi kicsi birodalmunk összeomlott.*”
(Tánczos Simon, adatközlő)

KIVONAT: A tanulmány egy csíki parasztgazdaság tárgyállománya kapcsán azt vizsgálja, hogy hogyan következtek be változások a paraszti kultúra tárgyi világában. Hogyan hat az ipari civilizáció a hagyományos világra? Melyek az újításokat késleltető tényezők? Gyakorlati funkcióik megszűnése után milyen új, revival jellegű funkciói lehetnek a hagyományos tárgyaknak a modernitás körülményei között? Mihez kezdhetünk a ma múlt romjaival? Milyen lehetőségei és milyen korlátai vannak a néprajzi tárgyak múzeumi megőrzésének? A tanulmány – miközben a régi tárgyak életét és halálát vizsgálja – arra a fő kérdésre keresi a választ, hogy a hagyományos tárgyi világ eltűnésével hogyan alakul át maga az ember a környezetéhez, a társadalomhoz és a transzcendenciához való viszonya tekintetében.

KULCSSZAVAK: néprajz, hagyományos néprajzi tárgyak, modernizáció, muzeológia, hagyomány és újítás, Székelyföld

VILMOS TÁNCZOS

HOW DO FOLK OBJECTS DIE? AN EXAMPLE OF A FARMHOUSE IN CSÍK

ABSTRACT: Writing about the objects of a peasant farm in Csík, the essay examines how changes occurred in the material world of peasant culture. How does industrial civilization affect the traditional world? What are the factors delaying innovations? After their practical functions cease to exist, what new, revitalised functions can traditional objects fulfil under the conditions of modernity? What can we do today with the ruins of the past? What are the possibilities and limitations of preserving ethnographic objects in museums? By examining the life and death of old objects, the author seeks to answer the main question of how the disappearance of the traditional material world is accompanied by the transformation of the relationship of humans themselves to the environment, society and transcendence.

KEYWORDS: ethnography, traditional folk objects, modernization, museology, tradition and innovation, Szeklerland

---

A Hogyan idézik a tárgyak a múltat? című korábbi írásomban¹ a tárgyakra mint az elmúlt idők élő tanúira tekintettem, és egy székelly parasztságda-

---

1 Tánczos 2023b.

ság, saját egykori csíkszentkirályi otthonom² régi tárgyait megvizsgálva arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy a tárgyak a múlt őrzői lehessenek a közösségi emlékezetben. Gondolatmenetem folytatásaként most – ugyanezen tárgyállomány alapján – a hagyományos néprajzi tárgyak és a múltó viszonyát vizsgálom, különös tekintettel a tárgyak életével és halálával összefüggő emberi dimenziók átalakulására. Végső soron az foglalkoztat, hogy a tárgyi világban végbement változások hogyan formálják magát az embert, ezek a folyamatok hogyan alakítják át az ember és a környezet, az ember és a társadalom, sőt az ember és a transzcendencia viszonyát.

Egy alapfogalom: a tárgyak életének idővonala

Amikor a népi kultúra múltjáról beszélünk, hajlamosak vagyunk a múltnak egy elképzelt és sokszor szelektíven idealizált állapotát kimerevítve megjeleníteni (például múzeumokban, tájházakban, vizuális ábrázolásokon stb.) és ezt a *hagyományos paraszti világnak* nevezni. Erre a múlt nagy időtávlatában állandónak, öröknek és szépnek elképzelt állapotra vonatkoztatva a szakirodalom az „etnográfiai jelen” terminust használja.³ Ilyen örök paraszti világ azonban nem létezett soha, mert a kultúra mindig állandó változásban volt. Ezért a paraszti kultúra tárgyainak életét is helyesebb egy keletkezést és elmúlást is tartalmazó idővonalon elképzelni, mintsem valamiféle kimerevített „etnográfiai jelenben”. Bizonyos tárgytipusok a múltban is születtek, és idővel meghaltak. Igaz, ezek a folyamatok régen lassúbbak voltak, és nem eredményezték a tárgyállományok radikális kicserélődését. A továbbiakban a mi korunkat megelőző

2 A szóban forgó mintegy 2500 négyzetméter összterületű beltelek egy 1920 táján épült régi parasztházat, valamint hozzá tartozó gazdasági épületeket (csűr, istálló, székérszín, nyári konyha, gabonás) tartalmaz, amelyek nagy számban őriztek meg régi tárgyakat. A telek tulajdonosai az utolsó száz évben Tánczos Mózes nagyapám (1889–1950) és felesége, Tánczos Katalin nagyanyám (1889–1978), majd Tánczos Simon édesapám (1928–2016) és felesége. Gál Irén (szül. 1935) édesanyám voltak. Ezekre a személyekre alább a tanulmány szövegében olykor hivatkozom.

3 A szemlélet összefoglaló igényű bemutatása: Pina-Cabral 2000.

életvilágra vonatkoztatva mégis kénytelen vagyok használni a „hagyományos”, a „régí”, a „paraszi” és más hasonló jelzőket. Ugyanis a keletkezés és elmúlás folyamatos idővonalán a lassan változó múlt és az ezt felváltó jelen oppozíciója valóban létezik. A következőkben épp erre fogok reflektálni.

Mi okozza a változásokat?

A történelemnek lehetnek olyan nagy eseményei, amelyek a tárgyi világ nagymérvű pusztulását eredményezik. A vizsgált székely porta (1. és 2. kép)⁴ esetében ilyen volt az első világháború: *„A háború után itthon nálunk béütött a nagy szegénység. A régi magyar világba nagyapám ebbe a tízesbe (= falurészben) szinte első gazda vót, s amikor édesapám a háborúból hazajött, az se vót, ahova hazamenjen. A háború megemészett mindent. Ez a telek, ez a belső itt bé a patakig megvót, de rajta az épületek mind omlajába vótak, a csűrnek a teteje bé vót dudva, s a vén ház ódalán a kutyák ki s bé jártak. Körbe még a kertek (= kerítések) es mind el vótak tüzelve, egy karó nem vót sohult.”*⁵ Fél évszázaddal később, 1962-ben „a mezőgazdaság szocialista átalakítása”, az ún. „kollektivizálás” is elpusztított bizonyos gazdasági tárgyakat. Ekkor főleg a földművelés és erdőgazdálkodás nagyobb eszközeit (szekereket, szánakat, ekéket, boronákat, jármokat, szekérekerekeket stb.) gyűjtötték be hatóságilag, és ezek nagyobbik részét meg is semmisítették, de értékesebb tárgyaiat az emberek a rekvirálók elől elrejtették: *„[Magától mit vittek el, amikor kollektivizáltak?] Egy szekeret, egy boronát, egy ekét s egy tajigát. Egy félvágás szekeret. Nem es adtam, honn se vótam. [Mit csináltak ott veled?] Nekiálltak, esszetörték s eltüzelték. [...] Általába a jobbacska szekereket s a jobbacska szerszámot a nép eldugdosta. Nem csináltak házkutatást. Nekem a hordószeker es megvót, a csűrbe vót, de szerte vót szedve. S így osztá a hordószekeret nem vitték el. Megvan most es.”*

4 Lásd még: Tánzos 2023a, 1. kép; Tánzos 2023b, 1. kép.

5 Az idézett népi szövegek, ha más forrást nem jelölök meg, édesapámtól, Tánzos Simontól (1928–2016) származnak. A gyűjtések a halála előtti években különböző időpontokban történtek.

Az ilyen felülről jövő hatásági utasítások, bár kétségkívül lehetnek nagyon pusztítóak, mégsem okoznak rendszer szintű strukturális változásokat, mert a történelmi katalizmák elmúltával az emberek a meglévő hagyományos minták alapján újra beszerzik, illetve maguk létrehozzák az elpusztultakhoz hasonló új tárgyaikat, és ezekkel a régi módon folytatják tovább életüket. A nagy változások, újítások háttérben mindig valamilyen új, korábban még nem létező technikai körülmény áll, amely a tárgyhasználat változását lehetővé, sőt észszerűvé, indokoltá teszi. Például a fémművesipar gépesítése és ennek nyomán a vasból készült gazdálkodási eszközök fokozatos elterjedése a 19. század második felétől jelentős mértékben hatott a tárgyhasználatra. A földművelés központi eszközén, az ekén végbement változások például szembeötlőek. A régi ekék *gerendelyén* lévő lyukak egyikébe régen még ún. *kakasszeget* helyeztek, amellyel a talaj- és terepviszonyok függvényében a szántás mélységét lehetett szabályozni, és amelyre a *talyigán* át a *tézsollá*hoz és így közvetve a járomhoz vezető *vonószíjjut* akasztották. Később a tímárok által erős bőrből készített *vonószíjjut* vaslánc, a *kakasszeget* pedig az *eke* aljára helyezett vaskampó (*kankó*) váltotta fel. Az ekén az *ekefeje*re a földet lent hasító *laposvas* mellé erősítették rá a földet fordító *kormánydeszkát* vagy *kormányt*, amelynek *deszka* megnevezése egyértelműen utal arra, hogy az ekének ez a része valamikor fából készült.⁶ Ugyancsak a nyelv árulkodik arról, hogy a járompálca (*járompáca*) valamikor nem vasból, hanem fából készült. (22. kép)⁷ De ez az utóbbi változás nem törtenhetett nagyon régen, hiszen egyes fából készült eszközökre az öregek még emlékeznek, vagy legalábbis hallottak ezekről. („Ezelőtt még a járompáca es fából vót, borsikából csinálták, met az jó szíjjas vót s erőss, nem törött ki.”) Ugyanez a helyzet a még vasráf nélküli szekérkerékkel, az úgynevezett *fakókerek*ekkel, amelyek a 20. században már egyáltalán nem volt használatban („Azt a vas nélküli kereket, aminek kerekfala vót csak, fakókereknek hitták.”). A kádakra, csebrekre helyezett külső faabroncsok emlékét ugyancsak őrzi a népi emlékezet. („Ezelőtt a káposztáskádat nem es abronccsal csinálták, hanem magyarófaabroncsot

6 Az eke részeit ábrázoló fényképek: Tánczos 2023a, 2. kép; Tánczos 2023b, 64. és 65. kép.

7 Lásd még: Tánczos 2023a, 8. kép; Tánczos 2023b, 44. kép.

csináltak. Most meg lehetne herélni, hogy faabroncsot tegyen valaki a kádra!”) A nagyszekér (*egészvágás szekér, hordó szekér, nagy szekér*) fából készült lócseinek vaslőcsökkel való helyettesítése jóval később, mondhatni napjainkban történt⁸, és hasonló változás következett be a kisebb szekér (*félvágás szekér, kicsi szekér*) deszkáit kívülről tartó *rókancák* esetében is⁹. A boronák átalakulása fokozatosan, történt: a teljesen fából készült könnyebb faboronát előbb a favázás, de vasfogas változat helyettesítette, majd a teljesen vasból készült nehéz eszközök váltak teljesen általánossá. Ugyancsak egy nyelvi survival jelenség, a *boronaház* és a *boronafal* szavak utalnak arra, hogy a borona (*borna*) szó eredeti jelentése ’fagerenda’ volt, amit a felszántott föld elegyengetésére, *bornálására* is használtak.¹⁰

A fokozatosan végbemenő változások legjellemzőbb típusa, amikor egy tárgy eredeti funkciója megmarad, de az új technikai lehetőségek hatására a tárgy részleteiben vagy egészében átalakul. Amint előbb láttuk, a földművelés eszközeinek lassú fejlődése ezt a változást példázza. Hasonló módosulásokon mentek keresztül a vizsgált telken álló épületek is. A sütés-főzés és a kenyérsütés eredetileg a sárral tapasztott *kemence* és a *gócalja* fölé, illetve köré épített *nyári konyhában* (a Székelyföldön más néven: *sütő*) zajlott, amely ún. *banklábakon* állt, és oldalait deszkák képezték. Ez a kezdetleges építmény az 1940-es évek második felében alakult át egy téglából épített, tartósabb és a *gabonással* kiegészülve most már kétosztatú épületté.¹¹ Az 1896-ban épült régi csúrt és istállót 1964-ben teljesen átépítették, de megőrizték annak eredeti formáját és az eredeti épület faanyagát is, csupán az istálló rész kialakításakor helyettesítették téglával a régi fagerendákat. Ezt az utcára néző, fából összerótt hatalmas épületet ekkor 90 fokban az udvar irányába átfordították, azért, hogy a teherrel való befordulás a *csúr közire* könnyebb legyen. (2–5. kép)¹² Az átfordítás következménye lett az is, hogy így élesebbé vált a falu közterülete és a magántelek közötti

8 Lásd: Tánczos 2023a, 6. kép.

9 Lásd: Tánczos 2023a, 9. kép.

10 MNL I. 1977, 333–335., *boronafal* címszó; MNL II. 1979, 173–175., *fogas* címszó;

11 Lásd: Tánczos 2023b, 4. kép.

12 Lásd még: Tánczos 2023a, 1. kép; Tánczos 2023b, 42., 43., 51., 86., és 87. kép.

határvonal, a porta mintegy bezárkózott. A nagyapám által az első világháború utáni tornácos lakóház (1. kép)¹³ időközben ugyancsak korszerűsödött: a gerendás mennyezetet felvakolták, az ajtókat és ablakokat kicserélték, kéménnyel látták el stb. A telekhez tartozó valamikor teljesen fából készült gémeskút részei is fokozatosan cserélődtek ki, de maga a kút a régi formájában és funkciójában máig megmaradt. A kútágast egy hasonló alakú tartósabb fémszerkezet, a kútkávát egy gyári eredetű cementgyűrű, a tölgyfából készült vedret egy bolti pléhveder váltotta fel, csupán a továbbra is fából készült kútgém és a kútostor maradt változatlan, időnként igényelve a régi módon történő megújítást. (1., 16. és 17. kép)

Az ipari termelés átalakító hatása

A legfontosabb tárgyak (épületek, fontosabb és nagyobb gazdasági eszközök) a hagyományos paraszti kultúrában értékes időminőséget képviseltek, mert kisebb-nagyobb mértékben megújulva több nemzedéket is kiszolgáltak, és végső soron egy életmódbeli folytonosság hordozói is voltak. Amint láttuk, egy-egy technikai körülmény megváltozása (például a vas fokozatos elterjedése) régen a tárgyi kultúrában csak lassú változást, fejlődést eredményezett. A parasztgazdaságok hagyományos tárgyainak bizonyos része még a 20. század utolsó harmadában is használatban volt, teljes pusztulásuk csak az ezredfordulón, vagyis a közelmúltban következett be. Ekkor egyes tárgytipusok a tömeges ipari termelés következtében nemcsak átalakultak, hanem teljesen el is tűntek, és ezzel az emberek életmódja is megváltozott. A gépi cséplés megjelenésével a kézi cséplés eszközei, a cséphadarók a 20. század első felében fokozatosan elveszítették funkciójukat, és a század derekára értelmetlen tárgyakká lettek. Megszűntek a csűrökben egész télen át zajló kézi cséplések, és a falu szegényebb emberei már nem jártak el távoli vidékekre (a Szászföldre, a Kárpátokon túli román vidékekre) ilyen idénymunkára. Az, hogy egy már mintegy száz évvel ezelőtt funkcióját elveszített csonka cséphadaró a vizsgált tárgyak között, a *csűr gerezdjibe* beszurva egyáltalán

13 Lásd még: Tánczos 2023b, 1. és 2. kép.

fennmaradt, szerencsés véletlen csupán. (5. kép)¹⁴ A kenderfeldolgozás és a szövés-fonás teljes eszközkészlete¹⁵ az 1950-es években vált funkciótlaná, amikor a „szocialista iparosítás” következtében fokozatosan megszűnt a második világháború utáni áruhiány, és a boltokban az ipari eredetű öltözeti cikkeket elérhető áron meg lehetett vásárolni.

Egy-egy új, viszonylag egyszerű tárgy megjelenése is mélyreható változásokat eredményezhet, átalakíthatja a gazdálkodás teljes szerkezetét. A gyári terméként megjelent *fahúzó csákány* (más néven: *capina*¹⁶) a 19. század második felében, ha nem is épp forradalmasította, de rendkívüli mértékben megkönnyítette a fakitermelést a hatalmas erdőségekkel borított Székelyföldön. Ennek a radikális változásnak az emléke, bár az újítás a 19. század végén történhetett, néhány évtizeddel ezelőtt még élt az idősebbek tudatában. Gazda József néprajzkutató egyik 1900-ban született kovásznai adatközlője így beszélt erről: *„Mikor én már gyermek vótam, akkor capina vót, de azelőtt még előttem, hallottam, nem es vót capina, s rudakkal mesterkedtek; de hát capinával sokkal könnyebb vót. Ne menjek messze, mikor én már kezdtem erdőlni, a szörcseiek rudakat hoztak, s úgy felemelték az öklibe, s úgy tették a talyigába a fát. De hát amit ők megcsináltak négyen, én egyedül megcsináltam capinával.”*¹⁷ Száz évvel később a helyi kereskemesterek által készített régi *ráfos kerekeket* (10. és 11. kép)¹⁸ ugyanilyen gyorsan váltották fel a gyári *gumikerekek* (8. kép)¹⁹, amelyek magának a szekérnek a szerkezetét is átalakították. A Szentkeresztbányán a 19. század közepén létrejött vasüzemben öntött érckályhák (26. kép)²⁰ a Székelyföld egész területén fokozatosan kiszorították a sütés-főzésre és fűtésre szolgáló *gócaljákat*²¹, és ennek következtében

14 Lásd még: Tánczos 2023b, 89. kép.

15 Lásd: Tánczos 2023b, 25–34. kép.

16 A *capina* név az az olasz *zappo*, a karintiai *zappin*, a szlovén *capin* közvetítésével alakult ki. Kádár 1993, 70. Lásd a tárgyról készült következő fényképeket: Tánczos 2023a, 4. kép; Tánczos 2023b, 57. kép.

17 Idézi: Kádár 1993, 70.

18 Lásd még: Tánczos 2023b, 43. és 45. kép.

19 Lásd még: Tánczos 2023a, 5. és 6. kép; Tánczos 2023b, 62. kép.

20 Lásd még: Tánczos 2023b, 23. kép.

21 A *gócalja* kandallós nyílt tűzhely helyi neve. Lásd erről bővebben, rajzokkal: MNL III. 1980, 22–27., *kandalló* címszó.

a lakásbelsőik teljes belső tere is gyökeresen megváltozott. („*A gócalja alatt es laktak. A csempébe a tűz benn égett. Fűttötte es a házat. Hosszan a góc alá tették bé a fát. A góc alá lefeküdt, s a talpát a tűz sütté.*” „*Tánczos Káruly, mikor nősült, odanősült a góc alá. De most francia ágyba nősülnek. Azétt francia ágy, met a haja es borzos, s az es cifraóság. Sokan most nem tudják, hova tegyék a pénziket, s most nincs gócalja.*”) A régi *gócalják* a régebben épült parasztházakban még a 20. század első felében is megvoltak, de az újonnan épülő parasztházakat már az érckályhákkal való fűtésre tervezték. A nagyapám által az első világháború után épített kétéosztatú boronaház nagyobbik szobájában (az ún. *házban*) elhelyezett érckályha füstjét kezdetben még a régi módon a padlástérbe vezették, majd miután belső kéményt építettek az épülethez, lehetővé vált az is, hogy mindkét lakóhelyiségben egy-egy gyári érckályhát helyezzenek el. A szocializmus éveiben a nagyobbik szobában, a *házban* az érckályhát a *mosztos (mosztoskályha)*²² váltotta fel, amelyet a faluban 1954-től működő hordó- és parkettagyár (*dongagyár*) melléktermékével, a *mosztnak* nevezett fűrészporral fűtöttek. Az 1989-es rendszerváltozás után a gyár megszűnése újabb változást eredményezett: a *mosztost* egy főzésre is alkalmas *csempeskályha* váltotta fel. A földgáz 2006-ban történt bevezetése nyomán a falu legtöbb házában ma változatos módon oldják meg a fűtés és a sütés-főzés szükségletét (fűtőtestek, padlófűtés, napelemek stb.). A fűtési technológiák 20. századi átalakulásának folyamata fokozatosan kiesik a faluközösség kommunikatív emlékezetéből, a *gócalja* nevű régi nyílt tűzhelyekre ma már a legerősebbek sem emlékeznek.

Mi hat az újítás ellen?

Az ipari civilizációhoz köthető újítások kétségkívül előnyösek voltak, mert hatékonyabb munkavégzést tettek lehetővé vagy pedig az anyagi javak előállításához szükséges munkaidőt rövidítették le.²³ A cséplőgépek megjelenése előtt a házilag végzett kézi cséplés például egész télen át tartott, a kender-

22 Lásd: Tánczos 2023b, 3. és 35–37. kép.

23 Erről részletesebben, több termelőszközre való kitékintéssel: Varga 1965.

és lenfeldolgozás, illetve a szövés-fonás ugyancsak időigényes asszonyi munka volt, amit éjszakánként is folyamatosan végeztek.

Amint ezt az előbbi példák is szemléltetik, az újítások a hagyományos világban rendszerint nem hirtelen következtek be, hosszabb időre volt szükség ahhoz, hogy általánosan elterjedjenek. Melyek voltak azok a tényezők, amelyek az újítások ellen hatottak?

A hagyományos világ parasztgazdaságai kétségkívül nagyon sok tárggyal rendelkeztek, de csak olyan tárgyakat tartalmaztak, amelyekre a gazdaságban szükség volt. A meglévő tárgyakat pedig megbecsülték. A tárgyak azért voltak értékesek, mert a házilag is elkészíthető új tárgyakhoz csak időigényes munkával lehetett hozzájutni, a mesteremberek által készített és a megvásárolható ipari tárgyak pedig pénzbe kerültek, amit az önellátó székely parasztgazdaságokban mindig nehéz volt megszerezni. A tárgyhasználat ökonomikussága és familiaritása kétségkívül gazdasági kényszerűség is volt.

A tárgyakat lehetőleg igyekeztek eredeti funkciójukban megőrizni, és sokáig használni, de még a használatra már alkalmatlanná vált tárgyakat is felhasználták valamire vagy pedig átdolgozták azokat. Az eldobhatóság gondolatát a hagyományos világ gyakorlatilag nem ismerte. A tartósra tervezett tárgyak állandó javítása természetes volt. A „női tárgyakat” a nők, a „férfi tárgyakat” pedig a férfiak javították. (6., 10–13. kép)²⁴

A székely falusi társadalom konzervativizmusára jellemző, hogy még a vilányáram 1942-ben, a „kicsi magyar világ” idején történt bevezetése fölötti lelkesedés és öröm sem volt osztatlan a faluban, mert a villamosítás anyagiilag megterhelő volt: *„1942-ig a gázlámpa (= petróleumlámpa)²⁵ mellett fontak az asszonyok. Még a legjobbk eset vót, amikor vót gáz (= petróleum). Met akkor a négy esztendő alatt gázt, petróleumot nem lehetett kapni. Nem vót mivel világítani. Faggyuból, ebből-abból öntöttük a gyertyát, ki amit ki tudott találni. A vénasszon a tűz világánál font. Vagy máskor kiült nyárba a ház elejibe, s*

24 Korábbi tanulmányomban már közreadtam néhány képet, amelyek ugyancsak a tárgyak megjavításának igényét példázzák. Lásd: Tánczos 2023b, 79–82. kép.

25 Lásd: Tánczos 2023b, 21. és 22. kép.

a hódvilágon font. Osztán a bécsi döntés után 1942-be lett a villamosítás. De még akkor es kerültek olyanok, akik vonakodtak. Jöttek a villanszerelők, s úgy szervezték bé a népet, hogy vezettessék bé a villanyt, mind amikor annakidejin jöttek a kollektivizálók. A nép akarta vóna, de inkább a pénzzel vót a baj. Met azt ki kellett fizetni. De végül majdnem mindenki kifizette. Egy tízesbe (= falurészben) csak egy-két ház maradt, ahol nem vezettették bé, de utólag osztán ök es bévezették. Más vót a hangulat, amikor felgyúlt a villany. Amikor két-három napja égett a villany, én azt mondtam, hogy a villanynak valami szagja van. De hát nem a villanynak vót szaga, hanem a lakásokba az a gázlámpa szag kivétel nélkül benne vót, s amikor az kitisztult, akkor a helyiségbe rögtön más levegő lett.”

A gazdasági kényszerűség mellett az újítás ellen hatott az is, hogy olykor a régi tárgyaknak voltak olyan előnyös tulajdonságai, amelyekkel az új tárgyak nem rendelkeztek. Például a kádakra, csebrekre, dézsákra, légelyekre, vajköpülőkre húzott régi, házilag vagy a kádárok által készített mogyorófaabroncs nemcsak olcsóbb, hanem állandóbb is volt, mint a rozsdásodásnak kitett vasabroncsok. (23. kép) Utóbbiak javára végül az döntött, hogy a faabroncsok előállítására körülményes volt, bizonyos szaktudást igényelt. Előfordult, hogy egy valahol még meglévő régi tárgyat épp az új tárgytypustól eltérő valamely jó tulajdonsága miatt mások is kölcsönkértek. („*Lakatos Jósának, Lakatos Mihály apjának vót egy fabornája, annak a foga es fából vót. Mikor herét vettek, az apró heremagot a val húzatták belé, hogy a vashorna ne húzza erőssen belé. A vashorna túl nehéz vót.*”)

Az újítások elutasításában szerepet játszhatott az ismeretlen újtól való félelem, vagy legalábbis a tőle való ódzkodás. Az előbb már említett gócalják ércályhákkaival való kicserélése hosszú folyamat volt, az új tárgyat sokan fenn tartásokkal fogadták: „*Akkor nem vót ércfüttő. Vlahicán kezdték vót önteni az ércályhát. De Vercse Pista azt mondta vót: »Nekem nem kell! Én récét nem veszek!«*” Ugyancsak a „kicsi magyar világban” terjedtek el a vetőgépek, és ekkor kezdődött a burgonya ekével való ültetése, valamint az így kialakított burgonyasorok töltögetőekével való feltöltése is. De ezeket a technikai újításokat kezdetben szintén kételkedve fogadták: „*Az én gyermekkoromba a harmincas évekbe még eke után nem ütették a pityókát. Itt a faluba pityókakapáló ekéje legelőre, azt hiszem, Vitos Gábornak vót Kövesutcán. Apáink ejisze meg es üttek lenne*

(= agyon is ütöttek volna), *ha meglátták vóna, hogy lóval vagy marhával a pityóka közti bémentünk. Olyan nem létezett! Ezelőtt úgy vélekedtek, hogy az állattal nem szabad a pityókaföldre reamenni, s ott tapodtatni. De osztán reajött mindenki, hogy így mégis csak szaporább, s osztán eke után kezdtük rakni a pityókát. Az sorba jött, s a kapálás es könnyebb vót, ha sor vót. Met heába vót sorba, de kapállógép akkor még nem vót. Magyar világba került vót több húzatóeke ide, ami elébb nem es a pityókának, hanem a törökbúzának vót gyártva. Met annak csak késsei vótak, de nem vót hompolója, nem lehetett a sort még feltöteni vele. Osztán a kovácsok csinálták meg a hompolót, a tötögetőt. De eleyen kapállógépet nem tudott mindenki külön venni, hanem hárman-négyen vettünk egyet, s osztán avval úgy közösen kezdtük a pityókát kapálni s húzatni.”*

A kellő tapasztalati háttérrel nem rendelkező újítások mindig kockázatosak is. Kudarcs esetén ezek nem válnak részévé az átalakuló, modernizálódó kultúrának. A kenyérsütő kemence²⁶ fölött *banklábakon* álló régi *sűtő* helyére 1947-ben épített *nyári konyha*²⁷ deszkafedelét apám az 1950-es évek második felében, a katonai munkaszolgálatról való hazatérte után az ottani barakkokon látott és általa megcsodált vékony palacserepekkel cserélte ki, de mivel ezek túl törékenyek voltak, a megoldás nem bizonyult megfelelőnek.

A gazdaságosság, a jobb minőség, a hatékonyság, a jobb időkihasználás olyan motivációk, amelyek végül a hagyomány lerombolásához vezetnek. A régi és új szembenállása végül mindig az újítás győzelmével végződik. És ez a szembenállás sohasem pusztán technikai kérdés, hanem mindig társadalomlélektani probléma is. Kétségtelen ugyanis, hogy a technikai jellegű újítások következtében nemcsak az anyagi világ változik meg, hanem ezzel együtt megváltoznak a tárgyakkal elő emberek társadalmi kapcsolatai is, sőt egymással szembeni attitűdjei is. Ezeket a folyamatokat maguk a tárgyakat használó emberek is érzékelik, és észreveszik az újító változások negatív következményeit is. Ezért van az, hogy ma a régi világ nosztalgikus felidézésének számos megnyilvánulása-

26 Lásd: Tánczos 2023b, 21. kép.

27 Lásd: Tánczos 2023b, 4. kép.

val találkozunk. A szórakoztatóipar mint lehetséges jövedelemforrással számol az elveszített múlt iránti nosztalgiával.

Esetelemzés: egy szekérelő megújításának kudarcos kísérlete

A továbbiakban a hagyományos világ emberének régi tárgyakhoz és az újításokhoz való viszonyát egy hagyományos tárgy megújítási kísérletének értelmezésével próbálom megvilágítani. A 6. számú fényképfelvételen egy összetörött, majd megjavított *szekerelőt* láthatunk, amelyik édesapám *félvágás* (kicsi) *szekeréhez* tartozik. (6. kép) Ez a nagyobb szekéralkatrész a részét képező eltörött *ágas* miatt szorult javításra. Az ekkor már idős, 80 éves apám maga próbálta megjavítani a régi szekérrészt, de az a javítás csak úgy-ahogy, inkább rosszul, mint jól sikerült. Évekkel apám halála után egyik sógora, egy ugyancsak idős, hozzáértő ember elítélőleg nyilatkozott a javítási műveletről: „Az *ágasra* az *éha* helyett egy *vas* van felszerelve, s oldalt még két valami *vas*. A párna ott van rajta, s erre jó még a *fürgentyü*. A *likba* belémenyen még a *derékszeg*. Az *ágas* orra es le van törve, ide két *vas* fel van téve, s egy *fa* közepén bé van oda *mókolva*. A *hasított rúdat*, a *mókságot* reatette. Evvel megindulni életveszélyes! Terhire ne menjen²⁸, de ez tiszta *tokányolás*! Hát métt nem csináltatott apád egy *rendes szekerelőt*?!”²⁹ Ez a „szakvélemény” helytálló. Apám annakidején maga sem volt megelégedve javítása végeredményével, ezért ugyancsak „házzilag” hozzáfogott egy teljesen új *ágas* elkészítéséhez, amit az elromlott régi *szekerelőbe* tervezett beilleszteni. Csakhogy az öregséggel járó fizikai gyengeség, valamint a megfelelő szerszámok hiánya folytán ezt a „projektjét” nem sikerült befejeznie. Egy már régebben félig megmunkált, eredetileg minden bizonnyal nem is elő-, hanem utóágasnak szánt jókora bükkfadarabból végül csak az eltörött előágas egyik felét

28 Vallásos-mágikus szemléletet tükröző nyelvi kifejezés, amely a szómágia révén hat. Jelentése: a halottal kapcsolatosan említett negatív dolog, esetleg általa elkövetett bűn, ne legyen terhére a másvilágon.

29 Id. Udvari István (szül. 1939.) közlése. 2022.

sikerült kifaragnia. (7. kép)³⁰ De mivel a szekérral a javítással való próbálkozás közben is nap mint nap közlekedni kellett, ezért egyik szomszédjától kölcsönkért egy teljesen vasból készült, azidőtájt korszerűnek számító szekérelőt, majd miután a saját kísérletei nem sikerültek, meg is vásárolta azt. A „korszerűsödési” folyamat betetőzéseként³¹ végül a régi, fából készült szekérutót is egy kölcsönkért vas szekérutóval helyettesítette, sőt a *félvágás szekér* régi ráfos kerekeit is felfújható *gumikerekekkel* cserélte le. (8. kép) Az ily módon „megújult” jármű 2010-ben működött utoljára, amikor tulajdonosa már 82 éves volt. Úgy tudom, ez volt az utolsó tehénfogat a faluban, sőt talán egész Csíkban.

A szekérelő házi megjavításával való fent leírt próbálkozás kétségkívül beilleszkedik a tárgyakkal szembeni hagyományos, konzervatívnak mondható paraszti magatartásba, ami ebben az időben már kétségkívül erősen anakronisztikus volt. De miről árulkodik ez a kétszer is kudarcba fulladt küzdelem? Milyen volt, hogyan működött ez a magatartás? Milyen lélektani háttér húzódik mögötte?

A választ keresve kézenfekvő arra a tárgyakra vonatkozó fenomenológiai szemléletre alapozni, miszerint minden tárgy magán viseli az idő és a készítője nyomait, azaz materiálisan, fizikailag is leképezi, megjeleníti az őt ért hatásokat, és így szó szerint is kézzel fogható nyoma egy adott emberi viselkedésnek.³² Mindenekelőtt azt kell észrevennünk, hogy a kialakult krízishelyzet mindkét megoldási kísérlete (az elromlott szekérelő megjavításával majd az új alkatrész házi elkészítésével való próbálkozás) egy erős hagyomány követése volt, amely a régi állapot helyreállítását célozta. Apám mintát követett egyfelől akkor, amikor az elromlott régi tárgyat egy ugyanolyan újjal akarta helyettesíteni, másfelől az attitűdjével is, amikor ezt önerőből próbálta megvalósítani. A falu mesterembereit hagyományosan csak olyankor vették igénybe, amikor ezek munkájára valóban szükség volt, azaz rendszerint csak akkor, ha tőlük valamilyen nehezebben elké-

30 Ez a tárgy is látható az előző felvételen (6. kép), együtt a rosszul megjavított szekérelővel.

31 Az átmenet egy korábban közreadott felvételen (Tánczos 2023b, 61. kép) szemlélhető: a *félvágás szekér* hátsó részét még a hagyományos módon fából készült és ráfos kerekekkel ellátott szekérutó, az első részét már a vasból hegesztett, *gumikerekekkel* és *vasrókancákkal* ellátott szekérelő képezi. Az átmenet folyamatához lásd még: Tánczos 2023a, 5. és 6. kép; Tánczos 2023b, 61. és 62. kép.

32 Wilhelm 2016, 75. et passim

szíthető új eszközt rendeltek. A tárgyak javítása a portán élők feladata volt: „Ez-előtt mindenvel nem futtak a mesteremberhez. Ha valamid otthon vót, azt nem vették (= dobták) el, hanem a csűr gerezdjibe felszúrták, s ha valami elromlott, akkor tokányolták meg.”³³ (14. és 15. kép)

Egy-egy ilyen hagyománykövető magatartás mögött mindig az autonóm és szuverén ember áll. („Én örökké úgy szerettem, hogy én valahogy a magam zsírjába süljek meg, hogy ne legyek reautalva senkire.”). A szóban forgó kialakult krízishelyzetben ennek a szuverenitásnak az öregség, a fizikai erő elfogyása és a szerszámhiány szabott korlátot, végül kudarcra ítélve a próbálkozást. Roland Barthes a gyermekjátékokról szóló írásában a saját készítésű hagyományos fatárgyak megmunkálását démiurgoszi teremtésnek nevezi³⁴, vagyis a tevékenységet metafizikai távlatba helyezi. A démiurgosz platóni értelmezés szerint is olyan kézműves mesterember, aki az ideák látható világának megalkotójaként munkájával arra törekszik, hogy formába öntse, megjelenítse a tökéletes ideákat.³⁵ A démiurgosz tehát nem isten, mert az ideát készen kapja, de már nem is ember, mert képes egy isteni ideát megvalósítani. Egy hagyományos szekérelő ideáját is. És ebben az alkotói folyamatban ebben az összetett tárgyhoz tartozó alkatrészek minden darabkája és ezeknek minden négyzetcentimétere számít: a megtervezés, a darabonként különböző faanyagok (fafajták) megválasztása majd előkészítése, a kivitelezés részletei – mind-mind egy démiurgoszi teremtő aktus részei. A 7. számú fényképfelvételen is jól látható, hogy a szekérágasnak szánt, alapos szaktudással kiválasztott fát a végső elkészítés és felhasználás előtt még nyersen megfaragták, majd végül meg is égették, hogy ellenállóbb legyen és hogy kiszáradáskor ne hasadozzon majd meg. Egy-egy ilyen kézműves tevékenység idő- és erőigényes, és – mint minden teremtés – kétségkívül izgalmas. Azért, mert egyedi és egyszeri, valamint mert a tökéletlen megvalósítás, sőt a kudarc lehetőségét is hordozza. Csak egyetérteni tudunk Roland Barthes-tal,

33 Id. Udvari István (szül. 1939.) közlése. 2022.

34 Barthes 1983, 67.

35 Platón 1984. III., *Timaios* 28a.

aki a gyermekjátékok kapcsán megállapítja, hogy a készen vásárolt tárgyak a teremtett tárgytól eltérően mindig unalmasak.³⁶

A hagyományos ember előbb említett szuverenitása régen organikus közösségek keretén belül valósult meg. Közösségi háttér, társadalmi segítség nélkül ez a szuverenitás akkor sem lett volna teljes mértékben érvényesíthető. A fából készült régi szekérelő megújításának két kudarcos kísérletével végül is a teremtő ember szenvedett vereséget. Az első javítási kísérlet után – a hagyományos világ logikával gondolkodva is – apámnak „mesteremberhez” kellett volna fordulnia, és új szekéralkatrészt rendelnie („*Hát métt nem csináltatott apád egy rendes szekérelőt?!*”), csakhogy ekkor már nem volt kihez. Az új évezred első évtizedében ugyanis a környéken már nem volt olyan „mesterember”, aki egy hagyományos szekér faalkatrészeinek elkészítésével és ezek felvasalásával foglalkozott volna. A kialakult krízishelyzetet tehát a modern világban hagyományos módon már nem lehetett megoldani. Amikor a régi világ embere tárgyaival együtt időből kiesetté és ezáltal halálra ítéltté lesz, el kell viselnie ennek a helyzetnek minden gyakorlati és lélektani következményét.

Apám egy olyan munkát akart maga elvégezni, amit ma ún. „szakemberre” bízánk. De ő nem így gondolkodott, mert az ő régi világában mindenki teremtő egyéniségként működött, a demiurgoszi magatartás nem is olyan régen még a világkép természetes sajátossága volt. A mai fogyasztói társadalomban még a „specialista” sem lehet igazi teremtő, mert a sorozatgyártás folyamatában a legnagyobb tudású és legnagyobb tehetségű embernek sincs szuverenitása, egyénisége nem érvényesülhet. A hagyományos világban a személyes alkotásra való törekvés még minden emberben egyformán benne volt, és a teremtő tettekkel való próbálkozás mindenki számára legitim lehetőséget jelentett. A személyesség, az egyediség minden nem ipari eredetű tárgyat jellemzett, akárki is készítette azt. Akkor még nem a köznapi ember teremtő tetteinek legitimitását vonták kétségbe, amint ez ma gyakran megesik, hanem abból indultak ki, hogy a teremtés képességével mindenki rendelkezik, és ez nemcsak emberi jog, hanem erkölcsi feladat is.

36 Barthes 1983, 67.

Ugyanannak a teremtő munkafolyamatnak kétségkívül különböző szintjei és lehetőségei vannak. Régen is nagy különbségek léteztek a hétköznapi tudással, képességekkel rendelkező emberek és a mesteremberek között. Az ácsokat, kovácsokat, kerekéseket, kádárokat, kőfaragókat, asztalosokat, tímárokat egy-egy közösségen belül ismerték és megbecsülték, mert olyan értékes tárgyakat tudtak kiváló minőségben készíteni, amire az emberek többsége nem volt képes. A tisztelet megnyilvánulása volt, hogy még haláluk után is sokáig számon tartották őket, a hátrahagyott tárgyaik révén is emlékeztek a munkájukra: *„Ravasz Mihály vót itt kerekes Szentkirályon s André Feri. Az es nehéz munka vót a kerekes munka. Sorbán Misi apja, Sorbán Mihály pedig kőfaragó vót. Macskakő árkába szaggatták a malomkövet. Itt Tiván pedig Dénes Feri, Legendi Gabi nevelőapja vót kőfaragó. De kovács má nincsen egy se a faluba. Szentimrén még kettő van most es.”*³⁷

Az eltörött szekérelő dolgában kikényszerített megoldás, azaz a vasból készített alkatrész elfogadása majd megvásárlása, kétségkívül költséghatékony és technikailag is megfelelő megoldás volt, de ugyanakkor a tárgytól való elidegenedés és a használati tárgyak személyteenné válásának egyik megnyilvánulása is. A fiatal szomszéd, akitől édesapám a vas szekérelőt megvásárolta, majd a vas szekéruót is kölcsön vette, azidőtájt otthoni mellékkeresetként sorozatban hegesztette ezeket az alkatrészeket, és 400 lejes áron (mintegy 80 euró értékben) árusította azokat. Az ilyen személytelen tárgyaknak a pénzben kifejezhető értékükön és gyakorlati felhasználhatóságukon túl nincs olyan eszmei értékük, amellyel a saját készítésű tárgyak rendelkeznek. A demiurgoszként meghatározott mesterember személyes tudással és személyes munkával létrehozott fából készült tárgyai az ő saját énjének meghosszabbításai. Ezek a tárgyak nem a vásárlás, hanem a befektetett kétkezi munka révén válnak igazán személyes jellegűvé és valódi tulajdonná. Az a világ pedig, amelyik ilyen tárgyakat alkot, emberképű és emberléptékű. A kézműves demiurgoszok valóban életet teremtenek maguk körül. Sokatmondó, hogy a Székelyföldön a tárgyakkal teli belső telkeket az „élet” szóval nevezik meg.

37 Id. Udvari István (szül. 1939.) közlése. 2022.

A személyes és emiatt egyedi tárgyak akkor is őrzik teremtésük emlékezetét, amikor készítőjük vagy használójuk már nem él. A tárgyak látványa, tapintása, hangja, illata képes erőteljesen megidézni valamit a múltból. Az ilyen tárgyakkal találkozó ember ilyesfélét gondol: „Ezek az én tárgyaim, ezek a mi tárgyaink, ezekben ismerek önmagamra.” Természetes, hogy a fontos régi tárgyak emlékezete narratívumokban, a tárgyakhoz kapcsolt emlékek elmesélésében vagy legalább a nyelvi megnevezésükben („nagyapám szekere”, „anyám imakönyve” stb.) igyekszik kiteljesedni. Ezért a tárgyakhoz való személyes, közvetlen viszony nemcsak a tárgyak maradandóságát erősíti, hanem az emlékezés révén a múltat is megteremti. A múlt, ha nem örökít át a jelennek ilyen személyes, egyéniséggel rendelkező tárgyakat, és ezekhez kötődő narratívumokat, teljesen megsemmisül.³⁸ A személytelen tárgyak könnyebben helyettesíthetők, ezért kevésbé alkalmasak arra, hogy a múlt tanúi legyenek.

A világnak ez a valamikori, a hajdani demiurgoszi magatartások által létrehozott egysége megszűnik, amikor a készen vásárolt tárgyak teljesen úrrá lesznek az embereken. Manapság gyakori, hogy az emberek készen berendezett lakásokba költöznek. A fogyasztói társadalomban élő ember idegen a maga környezetében, mert alig vannak olyan tárgyai, amelyekhez valóban köze van, sőt olyan idegen tárgyknak van kiszolgáltatva, amelyeket nem is ért. Az ilyen ember ugyanakkor magányos is: amikor körülöttünk minden eldobható, akkor egy rémisztő metafizikai magánnyal szembesülünk, mert nincs mibe megkapaszkodnunk.

Végül ki kell térnünk az elidegenedés jelenségének egyik legfontosabb fenomenológiai vonatkozására, nevezetesen az anyagiség kérdésére, esetünkben a fa szembenállására a vassal, de legfőképpen a műanyagokkal. Roland Barthes az előbb említett tanulmányában a gyermekjátékok fából készült tárgyai kapcsán ezt írja: „Meghitt és költői ez az anyag, amelynek révén a gyermek állandó kapcsolatban van az erdővel, az asztallal, a padlóval. [...] A fából készült játék mindig lényegi és örökké tart.”³⁹ A fára vonatkozó további pozitív tartalmú jelzőknek, nyelvi kifejezéseknek írásában se szeri, se száma: „a tapintás öröme”,

38 Erről korábban bővebben: Tánczos 2023b. 114–116.

39 Barthes 1983, 67–68.

„emberi gyöngédség”, „szilárdság és meghittség”, „hangja tompa és tiszta”, és így tovább.⁴⁰ Ebben az összefüggésben Barthes „megdöbbentő változásnak” tartja azt a jelenséget, hogy napjaink technikai civilizációjában a meleg, gyöngéd és örök életű faanyagokat a „durva és higiénikus” műanyagok, valamint a „sebet ütő”, „vegyileg hideg” fémek helyettesítik, amelyek „rövid életűek” és haláluk után nincs semmiféle utóéletük.

A hagyományos paraszti kultúrában zajló lassú változásokat előbb a fából készült tárgyak megvasalásával, vasrészekkel való megerősítésével példáztuk. Azonban amikor ezek a változások történtek, a vas a fából készült tárgyakkal még csak kis részét alkotta, és csak ott került alkalmazásra, ahol a „vegyileg hideg”, „sebet ütő” (Roland Barthes jelzői) erős fém erejére valóban szükség volt, például ekék, boronák, járomvasak, fejszék, fahúzó csákányok stb. esetében. (16. és 25. kép)⁴¹ Ekkor még, egy eredendően faanyagokra épülő kultúrában, a vas nem vált még a világtól való elidegenedés, a világban való otthontalanság eszközzé. Fenomenológiai, sőt metafizikai vonatkozásban is sokatmondó, hogy ebben a hagyományos népi kultúrában a legnagyobb tisztelettel, sőt szeretettel beszélnek az erdőről, mint olyan közegről, amely az itt élő emberek létezésének feltétele: *„Nekünk az erdő vót az élet. [...] Régen itt a hegyeken őserdők vótak, azokba az erdőbe nőttünk mü fel, azokból az erdőkből éltünk, de azok a nagy erdők nincsenek meg má, most a bükkcsenger veszen fel mindent. Az erdőnek nekiestek, s má rég, hogy eszik. [...] Letarolták a fenyőerdőköt, s most maradtunk a semmivel, most má rájuk a kujukunkot, ittmaradtunk a csutakokkal. S még most es nyesik az erdő ódalát. Ó jaj, ha a szegény erdő sóhajtani, sírni tudna! Mit vágtak engemet, s még most es nyesik az ódalamat! Elege van az erdőnek!”* (30. kép)

Mit tehetünk a múlt romjaival?

Jean Baudrillard *A tárgyak rendszere* című nagy hatású könyvében kifejti, hogy a hagyományos világban a tárgyak iránti tisztelet vallásos dimenziót kapott, mert

40 Úgy vélem, a barthes-i gondolat igazságát a fából készült tárgyokról készült fényképek is igazolják. Lásd: 3–7., 9–13., 22–24. kép.

41 Lásd még továbbá: Tánzos 2023b, 56–60. kép.

ebben a világképben a tárgyak örök értékeket testesítettek meg.⁴² Ma számunkra a saját idejükből kiesett, értelmezésük vallásos dimenzióját elveszített, de még közöttünk jelen lévő tárgyak inkább kihívást, sőt feladatokat jelentenek. Mindenekelőtt azért, mert ezek a fölöslegessé vált tárgyak megtöltik, elfoglalják azokat a tereket, amelyeket legtöbbször más célokra akarunk felhasználni. Halálra vannak ítélve tehát. Mivel már nincsen szükség rájuk, ha elromlanak, már nem újítjuk meg őket, vagy nem helyettesítjük őket ugyanolyan tárgyakkal. Az emberek még a tárgyak működtetéséhez szükséges technológiai tudást is elfelejtik, és így előfordul, hogy egy adott tárgyat akkor sem tudnak használni, ha az történetesen még nem pusztult el. Leghamarabb a bonyolultabb, már nem használat tárgyakra vonatkozó tudás felejtődik el: „*Most meglőhetnék akár melyik fehérnépet, hogy az osztóvátán egy nyistet megkössön. Még a befogást es! Még akkor ezelőtt se tudta mindegyik!*”⁴³

A kiselejtezés a hagyomány tárgyaitól való megszabadulás radikális módja. A modernizálódó falvakban az elmúlt évtizedekben tárgyak tömkelegét pusztították el, legtöbbször azért, mert szükség volt az általuk elfoglalt terekre. („*Nálunk es vót sokféle. Járom s sokféle, ami nem es kell. De Andri, az öcsém mindent de mindent esszevágott. Nála olyan tiszta a padlás, hogy nincs semmi. Például osztóvátát, jarmat vagy szekerelőt vagy utót, mindent esszevágott. S a vasat az ócskavasba. Mindent! Andrinál egy karódarabot nem kapsz, ha valamire kell.*”⁴⁴) A kiselejtezés a használati tárgyak esetében végérvényesen szokott történni, hiszen ezek a tárgyak általában csak egyetlen művelet elvégzésére alkalmasak. Az élvezeti cikkek vagy a vallásos szimbolikus, esetleg esztétikai jelentéssel is bíró tárgyak ezzel szemben időben tartósabbak, és selejtezésük terén az emberek engedékenyebbek.⁴⁵ Georg Kubler amerikai művészettörténész *Az idő formája* című munkájában arról értekezik, hogy a változatlan állandóságra, a biztos metafizikai alapokra törekvő hagyományos ember a tárgyak

42 Baudrillard 1987, 18.

43 Id. Udvari István (szül. 1939) és Udvari Istvánné Gál Erzsébet (szül. 1944) közlése. 2022.

44 Ugyanők.

45 Kubler 1992, 124–125.

eldobását még barbár, civilizálatlan magatartásként értékelte.⁴⁶ Ez a megőrző szemlélet régen még a csekélyebb értékű tárgyra is kiterjedt, azaz azokra is, amelyeket a kutatók ma azért értékelnek, mert egy-egy élethelyzet vagy egy-egy viselkedési mód hiteles dokumentumait látják bennük. (18–21. kép)

Az itt vizsgált tárgyak némiképp kivételesek, hiszen ebben a tárgyállományban még nem került sor radikális pusztításra. A tárgyak korábbi tulajdonosai is inkább a megőrzésre törekedtek, így a végbement változások inkább a tanulmány első felében leírt spontán folyamatok eredményei voltak, azaz olyan természetes jelenségek, amelyek jobbra az ipari termékek fokozatos elterjedésével magyarázhatók. A tárgyak többsége relikvia-szerűen maradt meg, úgy, hogy előbb a funkciójukat, majd magukat a használóikat is elveszítették.

A védelem nélkül maradt tárgyak maguktól is elpusztulnak (szú, moly, rozsdás, elkorhadás stb.), de további létük mégis leginkább az emberektől függ. Magam apám tárgyainak örökösöként kialakítottam egy saját viszonyt ezekhez a tárgyakhoz, ami természetesen különbözik attól, amely apám és tárgyai kapcsolatát hajdan jellemezte, és eltér attól is, ahogyan ma egyes más emberek viszonyulnak ezekhez az elárvult tárgyakhoz. Számomra ez a rám maradt tárgyi világ elsősorban múzeumi tárgy és emléktárgy funkciókkal rendelkezik. Ez még azokra a tárgyra is áll, amelyeket olykor továbbra is rendeltetésszerűen használok (például kaszálás, kapálás, favágás stb.). De közben tudatában vagyok annak, hogy ezek a tárgyak voltaképpen már halottak, valós lételetük lezárult, és létezésük idővonalán egy másik korszak kezdődött el. Egy múzeumi tárgy értelmezési kerete pedig teljesen más, mint egy élő tárgyé. Az új múzeumi funkciók a tárgyak új életében leltározást, tárgyleírást, tárgytörténet-gyűjtését, állományvédelmet, sőt a lehetőségek függvényében felújítást is feltételeznek.

Mindez azonban csak ebben az intellektuális múzeumi paradigmában egyértelmű. A tárgyra vonatkozóan továbbra is létezik az a gyakorlatias paradigma is, amely azt feltételezi, hogy ezek a tárgyak nem haltak meg, hanem továbbra is őrzik azokat az értékeket, amelyekkel régi, valós életükben rendelkeztek. Ebben a régi paradigmában a tárgyak új múzeumi paradigmája értel-

46 Kubler 1992, 120–122.

mezhetetlen. Így egyes kevésbé értékesnek ítélt tárgyak mintegy közkinccsé lesznek, és új tulajdonosokra tesznek szert („neki már úgysem kell”), vagy pedig kiselejteződnek („már nem jó semmire”). Előfordul, hogy értékesebb vagy értékesebbnek vélt tárgyaknak rejtélyesen nyomuk vész, de a leggyakoribb az, hogy valakik mintegy saját örökségüknek tekintve, végleges használat céljára elkérik ezeket a tárgyakat. Egy kerítésen betekintő falubeli férfinak a fémből készült malátás ládára lett volna nagy szüksége, az újévi házszenteléskor a pappal járó szomszéd ministráns gyermekek, az ún. „csengettyűsök” a marhák nyakába tett csengettyűkre tartottak igényt, a félvágás szekeret pedig egy idős szomszéd azért kérte magának, mert ez az övénél jóval könnyebb („*az utaját jobban el bírnam vetni*”), a csűr oldalára akasztott *egyed járom* valakinek fiatal *előhasú tehene* betanítására, járomba fogására lett volna éppen alkalmas, és így tovább.

A múzeumi perspektíva azonban nem tolerálhatja a tárgyakhoz való másféle viszonyulásokat. Mindezeket a kéréseket kénytelen voltam megtagadni, sőt az állományvédelem érdekében minduntalan kényszermegoldásokra kényszerültem. Ilyen volt például az is, hogy a puszta megőrzés érdekében sok tárgyat el kellett mozdítanom eredeti helyéről, noha közben jól tudtam, hogy ezek a saját helyek a tárgyak önazonosságának szerves és fontos részét képezik. A használat vagy a tárolás helye ugyanúgy része egy-egy tárgy identitásának, mint a tárgy többi jellemző tulajdonsága (anyaga, formája, mérete, színe stb.). A hely megváltoztatása – előbb szó volt a régi csűr átfordításáról, a nyári konyha (*sütő*) terének megnövekedéséről stb. – egyértelműen utal a funkció megváltozására. Ha pedig a radikális változások során egy tárgy teljesen elveszíti eredeti helyét, terét (pl. múzeumba, tájházba kerül, használati tárgyból emléktárggyá válik stb.), ez azt is jelenti, hogy elveszíti egyediségét is. A gabonásban egy polcra feltevére találtam egy középen kifúrt kerek követ (27. kép), ami valamikor őrlőkö lehetett, de a családban több generáció óta már csak a nyomtatókö szerepet töltött be egy pincebeli káposztáskád tetején. Ez a tárgy akkor halt meg teljesen, amikor ezt az új, másodlagos funkcióját is elveszítette, és a káposztáskád tetejéről egy polcra került. Egyes szerencsésebb régi tárgyak, megváltozott használati funkciót kapva egy ideig még életre kelnek és dacolnak a pusztulással. Egy nagyon régi malomkő az istálló bejárata elé helyezve kapott új szerepet (29. kép), a kutyaól

a még megmaradt néhány tyúk tojóhelyévé változott (21. kép), a fonókerékre rá-szereltek egy köszörűkövet stb.

Az élő tárgyak mindig személyesek, tehát antropomorfofok, a kiállított múzeumi tárgyak pedig személytelenek. Utóbbiak épp azért halottak, mert elvesztették azt az egyéni koncepciót, ami létüknek valaha értelmet adott, és ami egymáshoz való viszonyukat is meghatározta. Jean Baudrillard a polgári enteriőrök berendezéséről szólva megállapítja, hogy a nagycsaládon belüli személyes viszonylatok egyetlen kiegyensúlyozott tárgyegyüttesbe integrálódnak és abban jelenítődnek meg. A tárgyak épp a személyesség révén válnak környezetük házi szellemeivé. Az itt lévő bútoroknak és tárgyaknak elsősorban az a funkciójuk, hogy megszemélyesítsék az emberi kapcsolatokat, hogy benépesítsék a közös teret, és hogy lelkük legyen.⁴⁷ Nos, az ilyen fajta személyességet, antropomorfi jeleget, és az ebben megnyilvánuló erkölcsi dimenziót a múzeumban kiállított tárgyak óhatatlanul elvesztik.

Amint látjuk, magam gyakorlati szinten is szembesültem a muzeológusi paradigma alapvető és ugyanakkor feloldhatatlan ellentmondásával: a tárgyakat eredeti állapotukban, sőt puszta létükben csak múzeumi körülmények között lehet megőrizni, de ez csak úgy valósítható meg és tartható fenn, ha megszüntetjük a tárgyak eredeti élő kontextusát. Egy múzeumi beavatkozás már azzal is hamisít, ha megmentésükkor máshová helyezi át a tárgyakat. Márpedig a múzeumi kiállítások terei soha nem az eredeti helyszíneken jönnek létre, és ezek a terek korlátozottak. A hely géniuszának tiszteletben tartása művi környezetben nem lehetséges. A múzeumi tárgyakra teljesen másként tekintünk, mint a maguk természetes környezetében élő tárgyakra. Ha egy tárgyat elmozdítunk az eredeti helyéről, az már nem ugyanaz a tárgy. Ha a csűr oldalának gerendái közé beszúrt kisebb-nagyobb vas- és fatárgyakat a rendezés során csupán egyetlen gerendasorral helyezem feljebb vagy alább, máris hozzájárulok értelmüktől való megfosztásához. (14. és 15. kép)⁴⁸

47 Baudrillard 1987, 17–18.

48 Lásd még: Tánczos 2023b, 51. kép.

Az itt vizsgált tárgyak egy része még mindig az eredeti helyén van, sőt vannak közöttük még használatban lévő, azaz csak félig halott tárgyak is. A tárgyak haldoklása valahol az élet és a reprezentáció köztes terében zajlik. Utóbbi múzeumi mumifikációval, előbbi pedig fizikai elpusztulással fenyeget. Ezt a paradoxont nem lehet feloldani. Azok a múzeumi kísérletek, amelyek élőként próbálnak feltüntetni már meghalt tárgyakat, a maguk rafináltságában származásuk, olyanok, mint a hullafodrások próbálkozásai.

Az a törekvés, hogy az élő jelen részévé tegyük a hagyományos tárgyakat, egyidős a ezek pusztulásának felismerésével. Az európai és a magyar értelmiség a 19. század végén, de hangsúlyosan a századfordulón kezdett azzal próbálkozni, hogy a néphagyomány bizonyos tárgyaira ne csak mint múzeumi örökségre tekintsen, hanem az élet részeként is megőrizze azokat. Erdélyi vonatkozásban olyan folklorizmus jelenségekre gondolhatunk mint az 1930 táján megjelenő ún. „szőttesmozgalom”, a Kós Károly nevével fémjelzett népi építészeti és lakberendezési stílus terjedése, majd újabban a sajátos tárgyhasználatot is feltételező táncázás életforma, magatartás, és így tovább. A hagyomány tárgyainak élő felhasználására való törekvés szelektív jellegű, általában csak a szépnek és ugyanakkor valamilyen tekintetben hasznosnak minősülő tárgyak revival jellegű felhasználására terjed ki, a kevésbé szépnek vélt hétköznapi tárgyakat ezek a mozgalmak rendszerint nem igyekeznek megmenteni.

Az örökül kapott saját székellyföldi telkemen egy revival szemlélet jegyében újíttam meg a gémeskutat (kicseréltem a letörött kútgémet, a pléhveder helyett tölgyfából készítettem el merítővedret (1., 16. és 17. kép), újratapasztottam a *nyárikonyha* ércályháját (26. kép)⁴⁹, kijavítottam egyes szerszámokat, próbáltam kezelni, megerősíteni és így még ideig-óráig éltetni a tájjellegű öreg gyümölcsfákat. Közben megállapítottam, hogy a teljes általam öröklött tárgyalomány valamiféle köztesség állapotában van: a már biztosan egészen halott tárgyak mellett vannak csak félig halott, azaz részben még élő tárgyak is, sőt olyanok is, amelyek ma is a régi életüket élik tovább. Az élő tárgy és a múzeumi tárgy határvonalát nem mindig lehet határozottan megállapítani.

49 Lásd még: Tánczos 2023b, 23. kép

A múzeum mindig az idő megállításával próbálkozik. Nagy kérdés az, hogy ezt miért teszi. Egyik ilyen cél a múlt megismerése lehet, ami a múlt megőrzését feltételezi. Reinhart Koselleck értelmezésében a tárgyakban megragadható a történelem „időtapasztalata”, és így a múlt tárgyai az elképzelt jövő kiindulópontját jelentik.⁵⁰

A múzeumi reprezentáció mögött meghúzódó nosztalgianak mélyebb lélektani vonatkozásban vallásos-mágikus háttere van: hiszünk abban, hogy a régi tárgyak egy olyan elveszített világképet és hozzá tartozó ugyancsak elveszített életvilágot jelenítenek meg, amely a mai ember számára is alternatívát jelenthet.

A régi tárgyakkal teli épületeket és a hozzájuk tartozó csíkszentkirályi telket szemlélve óhatatlanul az a gondolat merül fel az emberben, hogy valahogy életszerűen kellene megőrizni ezt az életteret. Csakhogy ez természetesen lehetetlen. Az élet és annak reprezentációja elkülönülnek egymástól, sem gyakorlatilag, sem elméletileg nem lehetnek egymással azonosak. Az élet magában hordja a változást, a keletkezést és az elmúlást, a múzeumi reprezentációk pedig mindig halottak. Egy-egy reprezentáció – és itt nemcsak a múzeumi, hanem a tudományos, a művészi reprezentációkra is gondolok – a maga törvényei szerint csak utánozni, felidézni vagy újra megkonstruálni tudja az életet, de soha sem válhat azonossá az általa megjelenített élettel.

„A mi életünk egy múzeum” – jelentette ki édesapám nem sokkal halála előtt, és ezt a kijelentést nem büszkén, hanem ironikusan tette. Az irónia helyénvaló voltáról, az önmagát beteljesítő jóslat igazságáról akkor győződtem meg valóban magam is, amikor apám 2011-ben kezdődött betegségével, majd 2016-ban bekövetkezett halálával az ő élő tárgyai valóban és megfellebbezhetetlenül mumifikálódtak. Azok a tárgyak, amelyeket addig használt – a gazdálkodás eszközei, a szerszámok, a belső lakberendezés sok tárgya, az öltözeti darabok stb. – mind-mind olyan élettelen „régiségekké” lettek, amelyeknek csak a skanzenek számára vagy valamiféle etnobiznisz vonatkozásában lehet eszmei vagy akár pénzben is kifejezhető értékük. A „régiséggé” válás illetően felértéke-

50 Koselleck 2003.

lődését néprajzi gyűjtőútjaim során máshol magam is sokszor megfigyeltem. Moldvában még az is előfordult velem, hogy adatközlőim magáért a kivesző-félben lévő magyar – ott „csángósnak” nevezett – beszédért is pénzt kértek, amikor látták, hogy magnóra szeretném venni azt, amit elmondanak.

Az etnobiznisz érték- és jelentéstulajdonításaival természetesen nem lehet egyetérteni, csak vizsgálat tárgyává lehet tenni ezt a jelenséget. A néprajzi tárgyak muzeologizálással kapcsolatban pedig magában a szakirodalomban is sorjáznak a kérdőjelek. A múzeumi reprezentáció mindig szelektál, számára csak bizonyos tárgyak értékesek. Mivel a muzeológus a megrendezett kiállítással mindig el akar mondani valamit, ezért saját koncepciója szerint használja fel a tárgyakat, következképpen ezek valamiféle múzeumi metamorfózison mennek át.⁵¹ A koncepciónak alárendelt szelekció végeredménye pedig mindig sokkal szegényebb a valóságnál. Előnye viszont, hogy legalább érthető. Ezt az érthetőséget a múzeumlátogató el is várja, hiszen a megértés ilyen leegyszerűsítéseken alapul. Egy jól megszerkesztett kiállítás esetében a reprezentációnak egyszerűnek kell lennie, mert az élet valósága mindig bonyolult, nehezen érthető, következképpen nehezen is közvetíthető. Az élet összes tárgyát nem lehet megőrizni, mert a „főlősleges” tárgyak csak zavarják a kiállítási koncepciót. Az élet és reprezentáció szembenállásának dilemmája tehát ezen a ponton is feloldhatatlan. Tudomásul kell vennünk, hogy a múzeumi reprezentáció eltakarja épp azt a valóságot, amelynek valamely részletét megjeleníteni szándékozik.

Gyakran épp a szóban forgó érthetőségre való törekvés jegyében következik be az is, hogy a muzeológus valamiféle eszményített múltbeli állapotot jelenít meg, és az előbb már tárgyalt „etnográfiai jelenbe” ragadja a kisselektált tárgyait, miközben nincs tekintettel a tárgyak életének valós idővonalára. A múzeumlátogatónak könnyebb „megértenie” egy ilyen kimerevített (és leggyakrabban esztétizált) állapotot, mint valóban – idézőjel nélkül – megértenie a történelmi változások tárgyakba sűrített bonyolult összefüggéseit. A múzeumok ezért is rákényszerülnek arra, hogy megszüntessék a kiállított tárgyak eredeti kontextusát. Nemcsak azért, mert a teljes kontextus megőrzése lehetetlen, hanem a meg-

51 A tárgyaknak erről a múzeumi metamorfózisáról lásd: Gazda 2008, 17.

ismerés illúziója miatt is, amelyet maguk a látogatók is igényelnek. A nosztalgia jegyében felújított népszokások (pl. hagyományos lakodalmak, aratókalákák stb.) szervezői, ha akarnák, sem tudnák a teljes paraszti életvilágot rekonstruálni, amelynek keretében az illető népszokásra sor került, de nem is törekednek erre, a valóság ugyanis mindig bonyolult, és csak az illúzió az, ami egyszerű, érthető és nem mellékesen szép is. A hagyományos életvilág egy-egy összetett jelensége pedig eltűnik az időben a hozzá tartozó, azt kifejező és jellemző tárgysorozatokkal⁵² együtt.

A faanyagok pozitív – Roland Barthes által szuggesztív módon leírt, előbb már említett – emberi érzékelésére is visszautalva, végezetül megjegyzem azt is, hogy ha egy tárgy múzeumi környezetbe kerül, fenomenológiai érzékelhetősége is rendkívül korlátozottá lesz. Legföljebb látható – mondjuk egy üvegvitrinben nézzük szépen megvilágítva, saját tükörképünkkel együtt, esetleg egy szalagkorlát mögött stb. –, de már nincsen tapinthatósága, hangja, íze vagy illata. Akik egy nosztalgia jegyében az elveszített néphagyomány gyakorlati megidézésével próbálkoznak, ezt épp arra hivatkozva teszik, hogy a múlt fenomenológiai érzékelése így újra lehetségessé válik, csak hogy ez valójában soha nem következik be.

Az általam itt felvetett kérdésekre magam sem tudok megnyugtató válaszokat adni, következésképpen megoldásokat sem tudok javasolni. A reprezentáció reprezentáció voltát el kell fogadni, a meghalt tárgyakon nem lehet az élő tárgyak életét számon kérni.

Megjegyzem végül azt is, hogy a meghaló tárgyak és tárgyegyüttesek vizsgálatának és megőrzésének a fentiekén kívül más módozatai is vannak. Maga a néprajztudomány is különböző paradigmákat kínál, amelyek széles skálán helyezhetők el a leírástól és az adatbázisépítéstől kezdve a leírt tárgyak filozófiájáig. A művészi reprezentációk pedig, akár az írott szóra, akár a vizualitás médiumaira (fényképek, filmek, online internetes felületek) alapoznak, a tárgyak megidézéséhez és művészi megőrzéséhez a múzsákat, és a múzsák anyját, Mnemoszünét, az emlékezés istennőjét hívják segítségül.

52 Georg Kubler elmélete szerint a tárgyak történetileg változó sorozatokba szerveződnek, amelyek a tárgyak egymáshoz való viszonyai és bizonyos formai kritériumok alapján jönnek létre. Kubler 1992, 23. et passim.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barthes 1983.** Barthes, Roland: *Mitológiák*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- Baudrillard 1987.** Baudrillard, Jean: *A tárgyak rendszere*. Gondolat, Budapest, 1987.
- Fejős 2003.** Fejős Zoltán: Tárgyak az időben. In: Uó: *Tárgyfordítások*. Néprajzi Múzeumi Tanulmányok. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003, 83–91.
- Gazda 2008.** Gazda Klára: *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány*. KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, 2008. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek 4.)
- Kádár 1993.** Kádár Zsombor: Székelyföldi erdészet- és fatörténeti jegyzetek. *Erdészettörténeti Közlemények*, 11 (1993). 1–230.
- Koselleck 2003.** Koselleck, Reinhart: *Elmúlt jövő*. A történeti idők szemantikája. Atlantisz, Budapest, 2003.
- Kubler 1992.** Kubler, George: *Az idő formája*. Megjegyzések a tárgyak történetéről. Gondolat, Budapest, 1992.
- MNL 1977–1982.** *Magyar Néprajzi Lexikon*. I–V. Főszerk.: Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977–1982.
- Paládi-Kovács 2003.** Paládi-Kovács Attila: *Szekerek, szánok, fogatok a Kárpát-medencében*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2003.
- Pina-Cabral 2000.** Pina-Cabral, Joao de: The ethnographic present revisited. *Social Anthropology*, 8 (2000). 3. 341–348. Online: <https://repositorio.ul.pt/bitstream/10451/48144/1/JPC%20Ethnographic%20Present.pdf> (A letöltés időpontja: 2024. augusztus 21.)
- Platón 1984.** *Platón összes művei*. I–III. Európa Könyvkiadó, Budapest (Bibliotheca Classica)
- Tánczos 2023a.** Tánczos Vilmos: Egy csiki parasztgazdaság tárgyai és a tárgyakkal kapcsolatos nyelvi kifejezések (igavonás, teherszállítás, szántás). In: Bíró Csilla-Nagy Dóra (szerk.): *A Magyarorsággkutató Intézet Évkönyve 2022*. Budapest, Magyarorsággkutató Intézet, 2023. 447–479. (A Magyarorsággkutató Intézet Kiadványai) doi.org/10.53644/mkie.2022.447

- Tánczos 2023b.** Tánczos Vilmos: Hogyan idézik a tárgyak a múltat? Egy csíki gazdaság példája. In: Dóka Krisztina (szerk.): *Múltidéző. Írások a magyar népi kultúráról és örökségéről.* Magyarságkutató Intézet, Budapest, 2023. 105–196. doi.org/10.53644/mki.multidezo.2022.105
- Varga 1972.** Varga Gyula: A parasztság munkaeszközei. In: Szabó István (szerk.): *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában. 1848–1914.* Tanulmányok. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. I. 267–348.
- Wilhelm 2016.** Wilhelm Gábor: *Antropológiai tárgyelmélet.* Néprajzi Múzeum, Budapest, 2016. (Tabula Könyvek 13.)

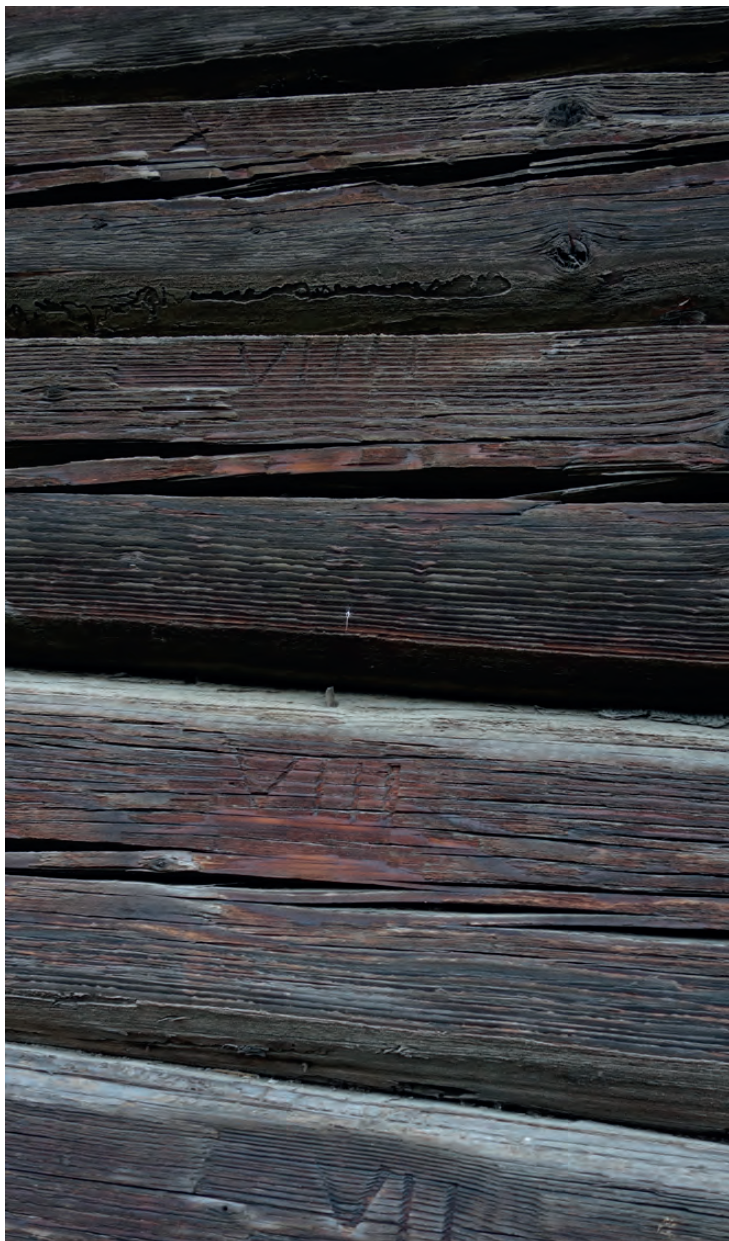
Képmelléklet

1. kép. A telek (*besső*) és épületei.

2. kép. A *csűr* és az istálló, a *hátussó udvar*. Az 1895-ben teljesen fából készült csűrt 1964-ben átépítették, és a telek irányába fordították, de eredeti formáját és méreteit megtartották. Az épület részét képező istálló kőből és téglából készült el, a régi *zsëndely* helyett az új épületet cseréppel fedték be.

3. kép. A csűr boronafalának gerendáit az átépítéskor megszámozták, hogy az épület szerkezeti elemeit eredeti formájukban megőrizték.

4. kép. A csűrkapu. A kapu hevedérei kívül vannak, hogy a csűrben bent cséphadaróval végzett kézi csépléskor a gabonamagvak a kapu belső sima felületéről a csűr közire pattanjanak vissza.

5. kép. Csonka, törött cséphadaró a csűr padozatán. A padozat deszkáit szorosan illesztették egymás mellé, hogy csépléskor a gabonamagok a csűr közin maradjanak.

6–7. kép. Egy rosszul megjavított *szekerelő* és egy majdani új ágas egyik felének szánt bükkfadarab. A nyersen megfaragott szekéralkatrészt szalmával megégették, hogy erősebb legyen és ne hasadozzon.

8. kép. Gumikerekű félvágás szeker, vasból hegesztett szekerelő.

9. kép. Szekér- és szánalkatrészek.

10. kép. Ráffal behúzott szekerkerekek, javításokkal.

11. kép. Házilag megjavított szekerkerek.

12. kép. Fészünyekek a favágón.

13. kép. Gërblyefejek a kertnek támasztva.

14. kép. A csűr gërézdzjibe felszúrt tárgyak.

15. kép. Tárgyak a csűr ódalán.

16–17. kép. A *gémeskút* összeomlott régi favedrének vasazata és a kádárral tölgyfából (*cserefából*) újra elkészítettett *kútvider*.

18. kép. Az istállóbeli *ganyéhányás* pusztuló szerszámai.

19. kép. A tehénfejés és állatgondozás istállóbeli eszközei az istállóajtó előtt.

20. kép. *Disznyófogó. Disznyóöléskor a dróthurkot az állat szájába tették, majd a fogára szorították, így húzva ki a disznyópajtából.*

21. kép. *Kutyapajta a csűr sarkánál a tetején patkányütővel.*

22. kép. Pókhálólepte *kettősjáróm* az istálló hídlásán.

23. kép. Tárgyak a *nyárikonyhában*: *szita*, *küpüllő*, *disznyóhólyag* (túró tárolására szolgál), *légély* (vizet vagy tejet szállítottak benne) és *túrósdézsza*. A *küpüllő*be a *disznyóölés*kor készített csavarthús füstölésére szolgáló, vékony spárgával (*siritett cérnával*) átkötött pálcakötegek vannak beleállítva. A fából készült tárgyakon fémabroncsok vannak.

24. kép. Megomlott *káposztáskád* fémabronccsal.

25. kép. Szekérjavításhoz szükséges *vaszat*.

26. kép. Ércfűtő és érclábos a nyárikonyhában.

27. kép. Régi őrlőkő. Utolsó funkciója az volt, hogy a pincebeli káposztáskád tetején lévő deszkák *nyomtatéka*ként használták.

28. kép. Régi *malomkő* az istálló bejárata előtt. Rajta törött *kővállu* és a tehenek által kinyalt *bogsó* darabja.

29. kép. Istállóajtó napmotívummal, előtte régi *malomkő*. A kő közepén lévő *likat* bebetonozták.

30. kép. „Nekünk az erdő volt az élet.” Juhászok és erdőőrök a Dél-Hargitán, Büdös tartományában 1946-ban. Középen Tánczos Mózes (1889–1950) nagyapám, a telek tulajdonosa.